

ADAM MIODOWSKI

<https://orcid.org/0000-0002-2623-955X>

Uniwersytet w Białymstoku

Ośrodek Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych. Dokonania, plany naukowe, perspektywy badawcze¹

Streszczenie

Podsumowanie dokonań Ośrodka Badań Historii Kobiet w latach 2019–2021 w ramach programu grantowego „DIALOG” wypada pozytywnie. Stanowi to dla zespołu naukowego związanego z Ośrodkiem zachętę do kontynuowania współpracy w latach następnych. Nowym polem wspólnej aktywności w ramach ministerialnego programu „SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ NAUKI” mogłyby się stać w latach 2022–2023 badania prasoznawcze (szerzej medioznawcze) ukierunkowane na media adresowane do kobiet i ich społeczny odbiór. Uwagę w równym stopniu należałoby skupić na publikacjach ukazujących się na łamach XIX–XX-wiecznej prasy tradycyjnej, jak też XX–XXI-wiecznych przekazach z mediów audio-wizualnych, zarówno tych klasycznych, jak też cyfrowych. Badając ich społeczny odbiór, nie powinno się zapominać o wykorzystaniu relacji mówionych wpisujących się w przestrzeń badawczą *oral history*, o egodokumentach i intymistyce tak ważnych w biografistyce, a także o tradycyjnej i cyfrowej fotografii prasowej.

¹ Publikacja przygotowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą DIALOG w latach 2019–2021. Jest wynikiem udziału w projekcie badawczym pt. „Ośrodek badań historii kobiet”, nr 0016/DLG/2019/10.

Słowa kluczowe: Ośrodek Badań Historii Kobiet, program „DIALOG”, program „SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ NAUKI”, historia mediów, archeologia mediów, media dla kobiet, kobiety w mediach, źródła prasowe, źródła internetowe

**WOMEN'S HISTORY RESEARCH CENTER
OF THE INSTITUTE OF WOMEN'S STUDIES.
ACHIEVEMENTS, SCIENTIFIC PLANS, RESEARCH PERSPECTIVES**

Abstract

The summary of the achievements of the Women's History Research Center in 2019–2021 as part of the “DIALOG” grant program is positive. This is an incentive for the research team associated with the Center to continue cooperation in the following years. A new field of joint activity under the ministerial program “SOCIAL RESPONSIBILITY OF SCIENCE” could become in the years 2022–2023 press studies (more broadly media studies) focused on media addressed to women and their public perception. Attention should be given to the publications appearing in the 19th–20th-century traditional press as well as on the 20th–21st-century audiovisual media, both classic and digital. When examining their social perception, one should not forget about the use of spoken accounts that fit into the oral history research area, about egodocuments and intimism so important in biography, as well as about traditional and digital press photography.

Keywords: Women's History Research Center, the “DIALOG” program, the “SOCIAL RESPONSIBILITY OF SCIENCE” program, media history, media archeology, media for women, women in the media, press sources, internet sources

Wprowadzenie

Ośrodek Badań Historii Kobiet powstał w 2019 r. przy Instytucie Studiów Kobiety. Idea utworzenia ośrodka badawczego, będącego forum wymiany ustaleń naukowych dotyczących historii kobiet, towarzyszyła kierownictwu i współpracownikom Instytutu od momentu jego utworzenia w 2011 r. Formalno-merytoryczne ramy funkcjonowania Ośrodka zostały wypracowane w trakcie zorganizowanego przez Instytut w czerwcu 2019 r. spotkania inauguracyjnego działalności Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Podjęto wówczas także decyzję, by wystąpić o wsparcie finansowe do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego dostępne w ramach

programu grantowego „DIALOG”. Uzyskawszy to dofinansowanie, Ośrodek Badań Historii Kobiet formalnie mógł rozpocząć jesienią 2019 r. realizację zaplanowanych projektów badawczych.

Baza kadrowa Ośrodka Badań Historii Kobiet w latach 2019–2021

Grono członkiń zespołu naukowego Ośrodka Badań Historii Kobiet stworzyły: prof. dr hab. Małgorzata Dajnowicz (Uniwersytet w Białymstoku – kierownik projektu); prof. dr hab. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach); prof. dr hab. Ewa Maj (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie); dr hab. Lidia Michalska-Bracha, prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach; dr hab. Magdalena Mikołajczyk, prof. Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; dr hab. Agnieszka Szudarek, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego; dr Maria Bauchrowicz-Tocka (Uniwersytet w Białymstoku); dr Anna Szwed-Walczak (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie); dr Urszula Sokołowska (Uniwersytet Medycyny w Białymstoku). Funkcję sekretarza naukowego pełni mgr Justyna Zajko-Czochańska (Uniwersytet w Białymstoku).

Do kręgu współpracowników zespołu naukowego Ośrodka weszli z kolei: prof. dr hab. Teresa Chynczewska-Hennel (UwB), prof. dr hab. Halina Parafianowicz (UwB), prof. dr hab. Katarzyna Laskowska (UwB), dr hab. Rafał Kosiński, prof. UwB, dr hab. Adam Miodowski, prof. UwB, dr hab. Magdalena Grabowska (UW), dr hab. Beata Wałęciuk-Dejneka, prof. UP-H, dr hab. Olga Dąbrowska-Cendrowska, prof. UJK, dr hab. Robert Suski, prof. UwB, dr Edyta Chrobaczyńska-Plucińska (UP KEN), dr Katarzyna Wodniak (UKWwB), dr Łukasz Jędrzejski (UMCS), dr Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk (IPN), dr Diana Dajnowicz-Piesiecka (UwB), mgr Agnieszka Zaniewska (UwB), mgr Magdalena Gąsowska (UwB), mgr Justyna Granatowska (UwB), mgr Krzysztof Kossakowski (UwB)².

² Adam Miodowski, „Środowiska naukowe związane z Instytutem Studiów Kobietych w Białymstoku i ich wkład we współczesne polskie badania z zakresu historii kobiet (2011–2019)”, w: Małgorzata Dajnowicz i Adam Miodowski (red.), *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX w: stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020), 15–35.

Działalność Ośrodka Badań Historii Kobiet w latach 2019–2021

Skupieni w Ośrodku specjaliści z dziedziny nauk humanistycznych i społecznych (historii, socjologii, medioznawstwa, kulturoznawstwa i prawa) stworzyli swoistą interpersonalną przestrzeń prezentacji, wymiany oraz dyskusji nad stanem badań dotyczących:

- dziejów kobiet na tle porównawczym w wybranych epokach,
- perspektywy transnarodowej jako nowego kontekstu w badaniach nad historią kobiet pod zaborem pruskim na przełomie XIX i XX w.,
- wkładu polskich dziennikarek w budowanie polskiej przestrzeni kulturalnej na emigracji,
- egodokumentów kobiet z XIX i XX w.,
- prasy dla kobiet w II RP i PRL,
- kobiecych organizacji społecznych działających pod zaborami i w II RP,
- kobiecego ruchu społecznego w PRL,
- form organizacyjnego zaangażowania kobiet w działalność opozycyjną w Polsce Ludowej,
- aktywności kobiet w strukturach politycznych (partiach, parlamencie, rządzie) w latach 1919–1999.

Wyniki badań prowadzonych przez członków środowiska naukowego związanego z Ośrodkiem Badań Historii Kobiet prezentowane były na cyklicznie organizowanych Spotkaniach Członków Zespołu i Współpracowników połączonych z warsztatami naukowymi prowadzonymi w ramach działalności Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Ich uczestnikami byli słuchacze studiów doktoranckich, dla których udział w warsztatach stanowił doskonałą okazję do poznawania najnowszych ustaleń badawczych prezentowanych przez grono ich promotorów, jak też do oceny wyników własnych badań w szerokim gronie eksperckim.

Od października 2019 do października 2021 r. odbyło się 11 spotkań (9 w Białymstoku i 2 w Augustowie):

- 25 października 2019 r. – organizacyjne Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Kierunki badań historii kobiet w Polsce – stan badań i perspektywy na przykładzie wybranych zagadnień*;

- 21–25 listopada 2019 r. – I Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Badania historii kobiet w Polsce – kierunki, perspektywy*;
- 13 grudnia 2019 r. – II Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Badania naukowe z zakresu historii kobiet w XX w. (tradycje, stan badań i perspektywy na przykładzie wybranych zagadnień)*³;
- 7–8 luty 2020 r. – III Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Źródła i metody badań historii kobiet*⁴;
- 24 lipca – 2 sierpnia 2020 r. – pierwsze wyjazdowe Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet w Augustowie połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet (w formacie Białostockiej Letniej Szkoły Historii Kobiet). Tematem przewodnim spotkania były: *Badania historii kobiet w Polsce – na przykładzie projektów badawczych indywidualnych i zespołowych (cz. 1)*⁵;
- 23 października 2020 r. – IV Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Metodologia badań historii kobiet i jej wykorzystywanie w badaniach nauk humanistycznych (na przykładzie prasy dla kobiet)*;

³ Justyna Zajko-Czochańska, Patrycja Dajnowicz, „Działalność naukowa Ośrodka Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobiectych w 2019 roku”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 1(8), 2020, 221–225.

⁴ Magdalena Gąsowska, „III Spotkanie członków zespołu i współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet: źródła i metody badań historii kobiet”, *Studia Podlaskie*, t. 28, 2020, 301–303; Justyna Zajko-Czochańska, „Działalność naukowa i upowszechniająca badania naukowe Ośrodka Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobiectych w 2020 r.”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 1(10), 2021, 271–281.

⁵ Justyna Zajko-Czochańska, „Sprawozdanie z Białostockiej Letniej Szkoły Historii Kobiet, Augustów 24 lipca – 2 sierpnia 2020 r.”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 2(9), 2020, 227–230.

- 12 grudnia 2020 r. – V Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Osiągnięcia naukowe Ośrodka Badań Historii Kobiet w latach 2019–2020 (podsumowanie dotychczasowych prac badawczych członkiń stałych oraz współpracowników)*⁶;
- 17 kwietnia 2021 r. – VI Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Dziennikarki, publicystki, kobiety piszące. Twórczynie przekazu źródłowego*⁷;
- 18–24 lipca 2021 r. – drugie wyjazdowe Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet w Augustowie połączone z warsztatami naukowymi Białostockiej Szkoły Historii Kobiet (w formacie Białostockiej Letniej Szkoły Historii Kobiet). Tematem przewodnim spotkania były: *Badania historii kobiet w Polsce – na przykładzie projektów badawczych indywidualnych i zespołowych (cz. 2)*;
- 23–24 września 2021 r. – VII Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania były: *Dzieje kobiet: warsztat metodyczny, źródła i postulaty badawcze w historii kobiet (XIX–XX w.)*;
- 7–9 października 2021 r. – VIII Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet. Tematem przewodnim spotkania był: *Ośrodek Badań Historii Kobiet – dotychczasowe osiągnięcia i plany badawcze*.

Dodać należy, że zorganizowana 11–14 września 2020 r. Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX w. Stan badań i perspektywy (na tle porównawczym)* oraz odbywająca się 11–13 czerwca 2021 r. Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. *Badania historii kobiet polskich na tle porównawczym. Kierunki, problematyka, perspektywy* też wpisywały się w plan działalności Ośrodka Badań Historii Kobiet. Wyniki ba-

⁶ Eadem, „Działalność naukowa i upowszechniająca”, 271–281.

⁷ Magdalena Gąsowska, „VI Spotkanie Członków Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet: Dziennikarki, publicystki, kobiety piszące. Twórczynie przekazu źródłowego o dziejach kobiet, Białystok 17 kwietnia 2021 r. – warsztaty”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(11), 2021, 211–213.

dań naukowych zaprezentowanych na obu forach konferencyjnych przez członkinie oraz współpracowników Ośrodka opublikowane zostały w tomach pokonferencyjnych⁸. Natomiast prezentowane podczas jedenastu kolejnych Spotkań Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka referaty były na bieżąco publikowane na łamach „Czasopisma Naukowego Instytutu Studiów Kobięcych”. Formą szerszego podsumowania dwuletnich prac badawczych prowadzonych w ramach realizacji zadań Ośrodka będzie wydanie monografii książkowej.

Równolegle informacje o efektach działalności Ośrodka Badań Historii Kobiet były regularnie upowszechniane w kronikach naukowych polskich i zagranicznych czasopism oraz popularyzowane w mediach. Z krajowych periodyków naukowych, które odnotowywały przedsięwzięcia badawcze, obrady konferencyjne i poszczególne spotkania robocze członkiń zespołu i współpracowników Ośrodka wymienić należy publikacje w „Roczniku Historii Prasy Polskiej”⁹, „Studiach Podlaskich”¹⁰ i „Pracach Literaturoznawczych”¹¹. Zagranicą o działalności Ośrodka pisano na łamach węgierskiego kwartalnika „Betekintő”¹² i w londyńskich „Zeszytach Naukowych Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie”¹³.

Jeśli chodzi o popularyzację własnych dokonań w mediach, to już 28 października 2019 r., a więc kilka dni po zakończeniu spotkania organizacyjnego członkiń zespołu i współpracowników Ośrodka, prof. Małgorzata Dajnowicz udzieliła Radiu Białystok wywiadu, w którym poinformowała słuchaczy o planach naukowo-badawczych uczestników programu grantowego „DIALOG”. W ko-

⁸ Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku: stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020); Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Badania historii kobiet polskich na tle porównawczym. Kierunki, problematyka, perspektywy*, (Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2021).

⁹ Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Urszula Sokołowska, „Ośrodek Badań Historii Kobiet w Białymstoku jako centrum badań nad dziejami kobiet”, *Rocznik Historii Prasy Polskiej*, nr 3, 2020, 191–196.

¹⁰ Magdalena Gąsowska, „III Spotkanie”, 301 i nn.

¹¹ Beata Wałęciuk-Dejneka, „Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Historii Kobiet w Białymstoku (2019–2021)”, *Prace Literaturoznawcze*, nr 9, 2021, 359–361, DOI: <<https://doi.org/10.31648/pl.7001>>.

¹² Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, „A lengyel Nőtörténeti Kutatóközpont és a Nemzeti Emlékezet Intézetének levéltári anyagai”, *Betekintő*, nr 2, 2021, 93 i nn.

¹³ Urszula Sokołowska, „Ośrodek Badań Historii Kobiet w Białymstoku jako centrum badań nad dziejami kobiet”, *Zeszyty Naukowe PUNO*, nr 8, seria 3, 2020, 465 i nn.

lejnym wywiadzie dla tej rozgłośni wyemitowanym 13 grudnia tr. mówiła o tym, jak Polki u progu niepodległości walczyły o prawa wyborcze i stawały się niezależne. W audycji wyemitowanej 18 października 2021 r. podsumowała zaś dokonania naukowo-badawcze Ośrodka w ostatnich dwóch latach.

Od 3 grudnia 2019 do 18 października 2021 r. TVP3 Białystok zaprezentowała 26 filmów¹⁴ i programów telewizyjnych z udziałem członkiń i współpracowników Ośrodka omawiających zarówno jego bieżącą działalność naukową (konferencje, spotkania, szkoły letnie), jak też jej efekty w postaci publikacji książkowych i na łamach „Czasopisma Naukowego Instytutu Studiów Kobiety” oraz bezpośrednio popularyzujących wiedzę z zakresu historii kobiet.

Od 2 listopada do 7 grudnia 2020 r. na antenie Radia Akadema emitowany był cykl 11 audycji pod wspólnym tytułem „Kobieta i historia”, którego celem była popularyzacja ustaleń naukowo-badawczych członkiń zespołu i współpracowników Ośrodka.

Uczestnicy projektu wykorzystywali też tradycyjną prasę („Kurier Poranny” i „Kontakty. Tygodnik Podlaski”), jak również media internetowe (Wrota Podlasia, BIA24.pl, geekstok.pl) do prezentowania tematyki kobiecej podejmowanej w ramach programu badawczego „DIALOG”. Szczegółowy wykaz wraz z linkami do wspomnianych powyżej audycji, programów, filmów i publikacji dostępny jest na stronie internetowej Ośrodka w zakładce Media¹⁵.

Proponowane kierunki działalności Ośrodka Badań Historii Kobiet w latach 2022–2023

Wraz z podsumowaniem zamykanego projektu grantowego realizowanego w ostatnich dwóch latach w ramach ministerialnego programu „DIALOG” nasuwa się pytanie, w jaki sposób zagospodarować potencjał naukowo-kadrowy Ośrodka Badań Historii Kobiet? Czy możliwe jest kontynuowanie w latach 2022–2023 w ramach fi-

¹⁴ W grudniu 2019 r. na antenie białostockiego oddziału Telewizji Polskiej wyemitowano cykl filmów edukacyjnych, w których przedstawiono ideę powołania oraz działania podejmowane przez Ośrodek. Materiały przybliżały widzom historię kobiet, m.in. proces uzyskania przez Polki praw wyborczych. Mowa w nich też była o periodykach kobiecych okresu PRL – „Zwierciadło”, „Kobiecie i Życiu” oraz „Przyjaciółce” – szerzej: Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Urszula Sokołowska, „Ośrodek Badań Historii Kobiet”, 191–196.

¹⁵ Szczegółowe informacje dostępne są pod adresem: <http://www.isk.bialystok.pl/obhk/w_mediach.html>.

nansowanego przez Ministerstwo Edukacji i Nauki nowego programu „SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ NAUKI” badań z zakresu historii i współczesności kobiet w takim zakresie, który pozwoliłby osobom zaangażowanym w dotychczasową działalność Ośrodka podtrzymać współpracę badawczą?

Biorąc pod uwagę z jednej strony katalog kluczowych zagadnień dotyczących tematyki kobiecej, które oczekują opracowania i dostępność obrazujących je źródeł, a z drugiej kierunek ewolucji zainteresowań badawczych większości uczestników zamykanego projektu, dochodzi się do wniosku, że potencjalnym polem dalszej współpracy mogą być badania tradycyjnych i cyfrowych mediów adresowanych do kobiet, a konkretnie badania prasoznawcze (i szerzej medioznawcze) połączone z wieloaspektową analizą ich zawartości. W praktyce wiązałyby się to z koniecznością wiwisekcji zmieniających się w czasie form i treści przekazów kierowanych do kobiet (i o kobietach). Przy czym uwagę w równym stopniu należałoby skupić na publikacjach ukazujących się na łamach prasy tradycyjnej (XIX–XX-wiecznej), jak też internetowej (XXI-wiecznej)¹⁶ oraz przekazach z mediów audiowizualnych, tych klasycznych, jak radio, film (kronika filmowa), telewizja, a także cyfrowych, jak podcast, vodcast, streaming, blog, vlog czy treści prezentowanych za pośrednictwem portali i serwisów internetowych. Badając ich społeczny odbiór, nie powinno się zapominać o wykorzystaniu relacji mówionych wpisujących się w przestrzeń badawczą oral history, o egodokumentach i intymistyce, tak ważnych w biografistyce, a także o tradycyjnej i cyfrowej fotografii prasowej.

W tym ostatnim przypadku warto pomimo pewnych zastrzeżeń uwzględnić źródła wizualne w katalogu wykorzystywanych materiałów badawczych. Tylko z pozoru jest to powierzchowny i mało wymowny nośnik wiedzy o historii kobiet. Na pewno niedoceniany. Sięgając po fotografię, należy mieć na uwadze, że choć nie jest ona sama w sobie dokumentem, to odznacza się walorami dokumentacyjnymi. Posiada swoistą wartość dokumentalną. Zdjęcia dokumentują nie tylko to, co gdzieś się wydarzyło, lecz także i to, jak fotograf to wydarzenie postrzegał. Analizując zdjęcie, powinno się więc interpretować nie tylko treść danego ujęcia, ale też odkrywać

¹⁶ Anna Wesołowska, „Polska prasa dla kobiet w Internecie”, *Zagadnienia Informacji Naukowej*, nr 2(98), 2011, 64–77.

zakodowaną w uchwyconym kadrze autorską ocenę zdarzenia¹⁷. Warto zatem odkryć dla potrzeb badawczych zarówno fotografie kobiet, jak i przez kobiety wykonane.

Postulat wykorzystania na większą skalę tak szerokiego w sensie chronologiczno-rzeczowym katalogu źródeł, poznanie ich specyfiki i analiza zawartych w nich treści, jak też prześledzenie zmieniających się form narracji ukierunkowanej na tę grupę odbiorców będzie miało na celu znaczące poszerzenie perspektywy poznawczej w badaniach historii i współczesności kobiet oraz pozwoli na ocenę ich obecności w sferze publiczno-medialnej w Polsce¹⁸.

Pierwszy krok w tym kierunku został w istocie już uczyniony w latach 2019–2021, gdy część uczestników projektu podjęła w jego ramach (i równoległe z nim)¹⁹ badania prasoznawcze ukierunkowane na tradycyjną XIX- i XX-wieczną prasę²⁰, zajęła się analizą jej zawartości²¹ lub rozpoznaniem jej walorów źródło-

¹⁷ W historiografii zachodniej (choć w odniesieniu do refleksji na temat opisu dziejów za pomocą statycznych obrazów należałoby raczej posłużyć się bardziej adekwatnym pojęciem, jakim jest historiofotia) w obiegu naukowym mamy wiele wartościowych publikacji poświęconych walorom poznawczym fotografii. Zob. André Rouillé, *La Photographie, entre document et art contemporain*, (Paris: Gallimard, 2005) – por. jej polski przekład: André Rouillé, *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*, tłum. Oskar Hedemann, (Kraków: Universitas, 2007); Susan Sontag, *O fotografii*, tłum. Sławomir Magala, (Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1986). Polska historiofotia też może pochwalić się ważnymi publikacjami nt. źródeł fotograficznych. Zob. Violetta Julkowska (red.), *Foto-historia. Fotografia w przedstawianiu przeszłości*, (Poznań: Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, 2012); Sabina Jakutovič, „Problem wartości fotografii jako dokumentu”, *Sensus Historiae. Studia Interdyscyplinarne*, nr 2, 2019, 11–39; Sławomir Sikora, *Fotografia. Między dokumentem a symbolem*, (Warszawa: Instytut Sztuki PAN & Wydawnictwo Świat Literacki, 2004).

¹⁸ Teresa Sasińska-Klas, „Mediatyzacja a medializacja sfery publicznej”, *Zeszyty Prasoznawcze*, t. 57, nr 2(218), 2014, 162–175.

¹⁹ Ewa Maj, *Dziennikarki prasy dla kobiet w Polsce 1918–1939: portret zbiorowy na podstawie publicystycznego samoopisu*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020).

²⁰ Ewa Maj, „Katolicka, katolicko-narodowa i narodowa prasa dla kobiet w Polsce międzywojennej: cechy czasopiśmiennictwa światopoglądowego”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(10), 2021, 71–96; Anna Szwed-Walczak, „Prasa jako narzędzie społecznej i politycznej aktywizacji kobiet w latach 1989–1992. Polska prasa dla kobiet w czasie transformacji ustrojowej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(9), 2020, 110–148; Urszula Sokołowska, „Edukacyjna rola «Filipinki» w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(11), 2021, 143–157; Agnieszka Zaniewska, „«Nasza Praca» – miesięcznik «wytycznych» do działań i praktyk Ligi Kobiet”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(10), 2021, 143–161.

²¹ Ewa Maj, „Wzorzec kobiety w prasie dla katoliczek w Polsce międzywojennej: przypadek periodyku «Kuźniczanka» (1931–1936)”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(8), 2020, 113–139; Agnieszka Śliwa, „Wizerunek kobiety w prowincjonalnej prasie fachowej w okresie PRL-u na przykładzie czasopisma «Walczymy o Stal» w latach 1951–1956”,

wo-poznawczych²² czy też badaniami nastawionymi na poznanie (odtworzenie) biografii zawodowych wybitnych dziennikarek²³. Inna zaś część szeroko wykorzystywała materiały prasowe jako podstawowe źródło przy ustalaniu faktów historiograficznych kluczowych dla podejmowanych przez siebie tematów badawczych z zakresu historii kobiet²⁴. Wśród członkiń i współpracowników Ośrodka jest też potencjał do podjęcia badań opartych na tradycyjnych formach źródeł audiowizualnych, takich jak kroniki filmowe i filmy fabularne. Za taką oceną przemawiają ich doświadczenia publikacyjne, zarówno te chronologicznie odległe²⁵, jak też te najnowsze²⁶.

Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych, nr 2(9), 2020, 54–69; Maria Bauchrowicz-Tocka, „Łomża i region na łamach prasy łomżyńskiej okresu międzywojennego”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(4), 2018, 193–198.

²² Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, „Prasa jako źródło do badań działalności kobiet. Wybrane przykłady polskich dziennikarek emigracyjnych”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(9), 2020, 149–171; Anna Szwed-Walczak, „Wywiad prasowy w polskiej prasie dla kobiet (w latach 1989–1992) – źródło wiedzy o życiu kobiet w czasie transformacji systemowej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(10), 2021, 213–243; Justyna Zajko-Czochańska, Urszula Sokołowska, „Listy czytelniczek do «Kobiety i Życia» i «Przyciółki» jako źródło badań codziennego życia kobiet w PRL”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(9), 2020, 94–109.

²³ Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, „Ikona polskiego dziennikarstwa emigracyjnego z Londynu – Krystyna Cywińska”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(8), 2020, 88–112; Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, „Regina Wasiak-Taylor – animatorka kultury, dziennikarka, prezes Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie w Londynie”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(11), 2021, 73–116; Paweł Woś, „Maria Wyslouchowa – redaktorka, publicystka, działaczka społeczna i polityczna”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(10), 2021, 53–70.

²⁴ Ewa Maj, „Obraz społecznych ruchów kobiet na łamach prasy dla katoliczek w Polsce międzywojennej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(11), 2021, 37–72; Małgorzata Dajnowicz, Urszula Sokołowska, „Sama, ale czy samotna? – obraz niezamężnych kobiet u schyłku Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w świetle «Kobiety i Życia»”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(10), 2021, 195–212; Joanna Morawska, „Macierzyństwo w świetle poznańskich czasopism dla kobiet na przełomie XIX i XX wieku – stan badań i perspektywy badawcze”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(8), 2020, 50–66; Adam Miodowski, „Działalność zagranicznych ruchów kobiecych w świetle publikacji «Naszej Pracy» – organu prasowego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet (1947–1949)”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(8), 2020, 140–157; Łukasz Jędrzejski, „Dyskurs polityczny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na łamach tygodnika «Zwierciadło». Przypadek sporu o Tysiąclecie Państwa Polskiego”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(9), 2020, 70–93; Agnieszka Śliwa, „Życie społeczne i kulturalne na łamach czasopisma zakładowego «Walczy my o Stal» w latach 1953–1956”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(11), 2021, 175–195.

²⁵ Ewa Maj, „Źródłowe badanie dziejów Polski Ludowej: przypadek fabularnej twórczości filmowej”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, nr 10, 2013, 3–23.

²⁶ Łukasz Jędrzejski, „Wizerunki kobiet w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1949–1953 (zarys problemu)”, *Polityka i Społeczeństwo*, nr 2, 2015, 87–97; idem, „Polska Kronika Filmowa w latach 1945–1968 jako medium partyjne. Zarys problemu”, *Polityka i Społeczeń-*

Zupełnie nowym wyzwaniem poznawczym nie tylko dla środowisk naukowych związanych z Ośrodkiem, ale do pewnego stopnia prekursorskim w kraju, mogłyby się z kolei stać wieloaspektowe badania dotyczące zarówno obecności tematyki kobiecej w polskojęzycznej prasie internetowej, jak też rozpoznanie oferty e-prasy i pozostałych mediów cyfrowych adresowanych wyłącznie do pań. Na Zachodzie tego typu badania prowadzi się od lat, czego efektem są nie tylko liczne publikacje książkowe²⁷, ale także zainteresowanie tą tematyką ze strony specjalistycznych czasopism naukowych, na łamach których ukazują się artykuły monograficzne analizujące wartość cyfrowych publikatorów dla kobiet, jak też w szerszym kontekście pokazujące miejsce problematyki kobiecej w Internecie²⁸.

Warto, by polscy naukowcy podjęli w szerszym zakresie badania w tym kierunku²⁹. Czyniąc to, powinno się spojrzeć na starsze edycje prasy dla kobiet nie tylko poprzez pryzmat historii tego medium, ale też z perspektywy archeologii mediów³⁰, a zajmując się przekazami internetowymi adresowanymi do pań zastosować warsz-

stwo, nr 1, 2017, 158–70; idem, „Obrazy Ziem Zachodnich i Północnych w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1944–1948”, *Przegląd Zachodni*, nr 1, 2021, 73–95; idem, *Polska Kronika Filmowa (1944–1994). Obrazy komunikowania politycznego*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020); idem, „Source study of the Polish Film Chronicle (1944–1994). Biography of editor-in-chief Helena Lemańska”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 10, 2021, 163–182; Justyna Granatowska, „Kwestia kobieca w Polskiej Kronice Filmowej (postulaty badawcze w zarysie)”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(10), 2021, 183–194.

²⁷ Przykładem publikacji poruszającej tę tematykę jest m.in. rozprawa: Brooke Erin Duffy, *Remake, Remodel: Women’s Magazines in the Digital Age*, (Chicago: University of Illinois Press, 2013).

²⁸ Joanna Bierówka, „Czy Internet poszerza zakres wpływu kobiet, czy zakres wpływu na kobiety?”, w: Anna Frątczak (red.), *Kobiety wobec polityki – kobiety w polityce. Historia, realia, perspektywy*, (Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 2009), 69–79; Laura Garcia-Favaro, „From producers to shareaholics: Changing models of reader interaction in women’s online magazines”, *triple-C. Communication, Capitalism & Critique*, vol. 14, no. 2, 2016, 346–379.

²⁹ Jednym z ważkich tematów wartych szerszego niż dotychczas podjęcia jest działalność ruchów kobiecych mobilizujących się do działania poprzez Internet – zob. Magdalena Przeszło, „Wybrane oddolne ruchy kobiet, mobilizujących się przez Internet”, *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki humanistyczne, społeczne i techniczne*, t. 9, nr 1, 2017, 9–25. Równie ważny jest też ogląd aktywności politycznej kobiet wykorzystujących media internetowe – zob. Beata Pająk-Patkowska, „Przejawy aktywności politycznej kobiet w Internecie”, w: Dorota Piontek, Szymon Ossowski (red.), *Komunikowanie społeczne w dobie nowych technologii*, (Poznań: Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej, 2017), 49–66.

³⁰ Siegfried Zielinski, *Archeologia mediów. O głębokim czasie technicznie zapośredniczonego słuchania i widzenia*, tłum. Krystyna Krzemieniowa, (Warszawa: Oficyna Naukowa, 2010); Przemysław Wiatr, „Siegfried Zielinski – archeolog i wariantolog mediów”, *Dialogi Polityczne: Polityka, Filozofia, Społeczeństwo, Prawo*, nr 29, 2020, 141–152.

tat badawczy typowy dla humanistyki cyfrowej³¹. W tym ostatnim przypadku dobrym punktem wyjścia do szerszego wykorzystania w analizie i interpretacji przekazów medialnych dostępnych narzędzi i metod humanistyki cyfrowej byłoby np. posłużenie się aplikacją *Voyant Tools*, która automatycznie przetwarza wielkie ilości danych (*analysis big data*) oraz pozwala na łączenie zbiorów danych w różnych formatach (*linked open data*).

Wnioski końcowe

Najważniejszym podsumowaniem badań z zakresu historii i współczesności kobiet, których kontynuację Ośrodek planuje w latach 2022–2023 w ramach ministerialnego programu „SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ NAUKI”, mogłyby być recenzowane publikacje książkowe w formie wieloautorskich monografii redakcyjnych wydane w latach 2022 i 2023 jako zwieńczenie dwóch ogólnopolskich konferencji naukowych. Równoległym podsumowaniem spotkań warsztatowych (po dwa rocznie) i efektów prac w ramach szkół letnich (po jednej rocznie) mogłyby być publikacje w formie recenzowanych artykułów monograficznych zamieszczanych na łamach kolejnych numerów „Czasopisma Naukowego Instytutu Studiów Kobięcych” lub w jego numerach specjalnych. Warte rozważenia byłoby też wydanie anglojęzycznego e-booka, który mógłby stać się swoistym résumé dwuletnich badań przeznaczonym dla odbiorców spoza Polski, a tym samym potencjalnie przyczynić się do umiędzynarodowienia ich wyników.

W ramach popularyzacji wiedzy o tematyce kobiecej i promowania dokonań badawczych uczestników projektu przewidzianego do realizacji w latach 2022–2023 przez Ośrodek Badań Historii Kobiet należałoby rozważyć kontynuowanie współpracy z mediami regionalnymi (prasa, radio, telewizja, internet). Wywiady prasowe, audycje radiowe, programy telewizyjne, a przede wszystkim pełnometrażowy film dokumentalny na temat wybitnych kobiet pozwoliłyby z jednej strony zaprezentować się publicznie zaangażowanym w projekt, a z drugiej przybliżyć ważne (często zapomniane) postaci emancypujących się w XIX i XX w. Polek.

³¹ Andrzej Radomski, Radosław Bomba (red.), *Zwrot cyfrowy w humanistyce Internet – Nowe Media – Kultura 2.0*, (Lublin: E-naukowiec, 2013). W przywołanej publikacji – zob. Radosław Bomba, „Narzędzia cyfrowe jako wyznacznik nowego paradygmatu badań humanistycznych”, 57–71; Siegfried Zielinski, „Tekst elektroniczny. Niektóre problemy audiowizualnych tekstur”, tłum. Konstanty Szydłowski, *Teksty Drugie*, nr 3, 2014, 216–226.

Bibliografia

- Bauchrowicz-Tocka, Maria. „Łomża i region na łamach prasy łomżyńskiej okresu międzywojennego”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(4), 2018, 193–198.
- Bierówka, Joanna. „Czy Internet poszerza zakres wpływu kobiet, czy zakres wpływu na kobiety?”, w: Anna Frątczak (red.), *Kobiety wobec polityki – kobiety w polityce. Historia, realia, perspektywy*, (Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 2009), 69–79.
- Bomba, Radosław. „Narzędzia cyfrowe jako wyznacznik nowego paradygmatu badań humanistycznych”, w: Andrzej Radomski, Radosław Bomba (red.), *Zwrot cyfrowy w humanistyce, Internet/Nowe Media/Kultura 2.0*, (Lublin: E-naukowiec, 2013), 57–71.
- Chwastyk-Kowalczyk, Jolanta. „Ikona polskiego dziennikarstwa emigracyjnego z Londynu – Krystyna Cywińska”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(8), 2020, 88–112.
- Chwastyk-Kowalczyk, Jolanta. „Prasa jako źródło do badań działalności kobiet. Wybrane przykłady polskich dziennikarek emigracyjnych”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(9), 2020, 149–171.
- Chwastyk-Kowalczyk, Jolanta. „Regina Wasiak-Taylor – animatorka kultury, dziennikarka, prezes Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie w Londynie”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(11), 2021, 73–116.
- Chwastyk-Kowalczyk, Jolanta. Sokołowska, Urszula. „Ośrodek Badań Historii Kobiet w Białymstoku jako centrum badań nad dziejami kobiet”, *Rocznik Historii Prasy Polskiej*, nr 3, 2020, 191–196.
- Dajnowicz, Małgorzata. Miodowski, Adam (red.). *Badania historii kobiet polskich na tle porównawczym. Kierunki, problematyka, perspektywy*, (Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2021).
- Dajnowicz, Małgorzata. Miodowski, Adam (red.). *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku: stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020).
- Dajnowicz, Małgorzata. Sokołowska, Urszula. „Sama, ale czy samotna? – obraz niezamężnych kobiet u schyłku Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w świetle «Kobiety i Życia»”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(10), 2021, 195–212.

- Duffy, Brooke Erin. *Remake, Remodel: Women's Magazines in the Digital Age*, (Chicago: University of Illinois Press, 2013).
- García-Favaro, Laura. „From producers to shareaholics: Changing models of reader interaction in women's online magazines”, *tripleC. Communication, Capitalism & Critique*, vol. 14, no. 2, 2016, 346–379.
- Gašowska, Magdalena. „III Spotkanie członków zespołu i współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet: źródła i metody badań historii kobiet”, *Studia Podlaskie*, t. 28, 2020, 301–303.
- Gašowska, Magdalena. „VI Spotkanie Członkiń Zespołu i Współpracowników Ośrodka Badań Historii Kobiet: Dziennikarki, publicystki, kobiety piszące. Twórczynie przekazu źródłowego o dziejach kobiet, Białystok 17 kwietnia 2021 r. – warsztaty”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 2(11), 2021, 211–213.
- Granatowska, Justyna. „Kwestia kobieca w Polskiej Kronice Filmowej (postulaty badawcze w zarysie)”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 1(10), 2021, 183–194.
- Jakutovič, Sabina. „Problem wartości fotografii jako dokumentu”, *Sensus Historiae. Studia Interdyscyplinarne*, nr 2, 2019, 11–39.
- Jędrzejski, Łukasz. „Dyskurs polityczny w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na łamach tygodnika «Zwierciadło». Przypadek sporu o Tysiąclecie Państwa Polskiego”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 2(9), 2020, 70–93.
- Jędrzejski, Łukasz. „Obrazy Ziemi Zachodnich i Północnych w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1944–1948”, *Przegląd Zachodni*, nr 1, 2021, 73–95.
- Jędrzejski, Łukasz. *Polska Kronika Filmowa (1944–1994). Obrazy komunikowania politycznego*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020).
- Jędrzejski, Łukasz. „Polska Kronika Filmowa w latach 1945–1968 jako medium partyjne. Zarys problemu”, *Polityka i Społeczeństwo*, nr 1, 2017, 158–70.
- Jędrzejski, Łukasz. „Source study of the Polish Film Chronicle (1944–1994). Biography of editor-in-chief Helena Lemańska”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiectych*, nr 1(10), 2021, 163–182.
- Jędrzejski, Łukasz. „Wizerunki kobiet w Polskiej Kronice Filmowej w latach 1949–1953 (zarys problemu)”, *Polityka i Społeczeństwo*, nr 2, 2015, 87–97.
- Julkowska, Violetta (red.). *Foto-historia. Fotografia w przedstawianiu przeszłości*, (Poznań: Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, 2012).

- Maj, Ewa. *Dziennikarki prasy dla kobiet w Polsce 1918–1939: portret zbiorowy na podstawie publicystycznego samoopisu*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020).
- Maj, Ewa. „Katolicka, katolicko-narodowa i narodowa prasa dla kobiet w Polsce międzywojennej: cechy czasopiśmiennictwa światopoglądowego”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(10), 2021, 71–96.
- Maj, Ewa. „Obraz społecznych ruchów kobiet na łamach prasy dla katoliczek w Polsce międzywojennej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(11), 2021, 37–72.
- Maj, Ewa. „Wzorzec kobiety w prasie dla katoliczek w Polsce międzywojennej: przypadek periodyku «Kuźniczanka» (1931–1936)”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(8), 2020, 113–139.
- Maj, Ewa. „Źródłowe badanie dziejów Polski Ludowej: przypadek fabularnej twórczości filmowej”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica*, nr 10, 2013, 3–23.
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, Anna. „A lengyel Nőtörténeti Kutatóközpont és a Nemzeti Emlékezet Intézetének levéltári anyagai”, *Betekintő*, nr 2, 2021, 93–97.
- Miodowski, Adam. „Działalność zagranicznych ruchów kobiecych w świetle publikacji «Naszej Pracy» – organu prasowego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet (1947–1949)”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 1(8), 2020, 140–157.
- Miodowski, Adam. „Środowiska naukowe związane z Instytutem Studiów Kobięcych w Białymstoku i ich wkład we współczesne polskie badania z zakresu historii kobiet (2011–2019)”, w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX w: stan badań i perspektywy*, (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020), 15–35.
- Morawska, Joanna. „Macierzyństwo w świetle poznańskich czasopism dla kobiet na przełomie XIX i XX wieku – stan badań i perspektywy badawcze”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, 2020, nr 1(8), 50–66.
- Przeszło, Magdalena. „Wybrane oddolne ruchy kobiet, mobilizujących się przez Internet”, *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki humanistyczne, społeczne i techniczne*, t. 9, nr 1, 2017, 9–25.
- Pająk-Patkowska, Beata. „Przejawy aktywności politycznej kobiet w Internecie”, w: Dorota Piontek, Szymon Ossowski (red.), *Komu-*

- nikowanie społeczne w dobie nowych technologii*, (Poznań: Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej, 2017), 49–66.
- Radomski, Andrzej. Bomba, Radosław (red.). *Zwrot cyfrowy w humanistyce. Internet/ Nowe Media/ Kultura 2.0*, (Lublin: E-naukowiec, 2013).
- Rouillé, André. *Fotografia. Między dokumentem a sztuką współczesną*, tłum. Oskar Hedemann, (Kraków: Universitas, 2007).
- Rouillé, André. *La Photographie, entre document et art contemporain*, (Paris: Gallimard, 2005).
- Sasińska-Klas, Teresa. „Mediatyzacja a medializacja sfery publicznej”, *Zeszyty Prasoznawcze*, t. 57, nr 2(218), 2014, 162–175.
- Sikora, Sławomir. *Fotografia. Między dokumentem a symbolem*, (Warszawa: Instytut Sztuki PAN & Wydawnictwo Świat Literacki, 2004).
- Sokołowska, Urszula. „Edukacyjna rola «Filipinki» w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(11), 2021, 143–157.
- Sokołowska, Urszula. „Ośrodek Badań Historii Kobiet w Białymstoku jako centrum badań nad dziejami kobiet”, *Zeszyty Naukowe PUNO*, nr 8, seria 3, 2020, 465–472.
- Sontag, Susan. *O fotografii*, tłum. Sławomir Magala, (Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1986).
- Szwed-Walczak, Anna. „Prasa jako narzędzie społecznej i politycznej aktywizacji kobiet w latach 1989–1992. Polska prasa dla kobiet w czasie transformacji ustrojowej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(9), 2020, 110–148.
- Szwed-Walczak, Anna. „Wywiad prasowy w polskiej prasie dla kobiet (w latach 1989–1992) – źródło wiedzy o życiu kobiet w czasie transformacji systemowej”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 10, 2021, 213–243.
- Śliwa, Agnieszka. „Wizerunek kobiety w prowincjonalnej prasie fachowej w okresie PRL-u na przykładzie czasopisma «Walczymy o Stal» w latach 1951–1956”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(9), 2020, 54–69.
- Śliwa, Agnieszka. „Życie społeczne i kulturalne na łamach czasopisma zakładowego «Walczymy o Stal» w latach 1953–1956”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych*, nr 2(11), 2021, 175–195.
- Wałęciuk-Dejneka, Beata. „Sprawozdanie z działalności Ośrodka Badań Historii Kobiet w Białymstoku (2019–2021)”, *Prace Literaturoznawcze*, nr 9, 2021, 359–361.

- Wesołowska, Anna. „Polska prasa dla kobiet w Internecie”, *Zagadnienia Informacji Naukowej*, nr 2(98), 2011, 64–77.
- Wiatr, Przemysław. „Siegfried Zielinski – archeolog i wariantolog mediów”, *Dialogi Polityczne: Polityka, Filozofia, Społeczeństwo, Prawo*, nr 29, 2020, 141–152.
- Woś, Paweł. „Maria Wyslouchowa – redaktorka, publicystka, działaczka społeczna i polityczna”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(10), 2021, 53–70.
- Zajko-Czochańska, Justyna. „Działalność naukowa i upowszechniająca badania naukowe Ośrodka Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych w 2020 r.”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(10), 2021, 271–281.
- Zajko-Czochańska, Justyna. „Sprawozdanie z Białostockiej Letniej Szkoły Historii Kobiety, Augustów 24 lipca – 2 sierpnia 2020 r.”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(9), 2020, 227–230.
- Zajko-Czochańska Justyna. Dajnowicz Patrycja, „Działalność naukowa Ośrodka Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych w 2019 roku”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(8), 2020, 221–225.
- Zajko-Czochańska, Justyna. Sokołowska Urszula. „Listy czytelniczek do «Kobiety i Życia» i «Przyjaciółki» jako źródło badań codziennego życia kobiet w PRL”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 2(9), 2020, 94–109.
- Zaniewska, Agnieszka. „«Nasza Praca» – miesięcznik «wytycznych» do działań i praktyk Ligi Kobiety”, *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych*, nr 1(10), 2021, 143–161.
- Zielinski, Siegfried. *Archeologia mediów. O głębokim czasie technicznie zapośredniczonego słuchania i widzenia*, tłum. Krystyna Krzemieniowa, (Warszawa: Oficyna Naukowa, 2010).
- Zielinski, Siegfried. „Tekst elektroniczny. Niektóre problemy audiowizualnych tekstur”, tłum. Konstanty Szydłowski, nr 3, *Teksty Drugie*, 2014, 216–226.